

Biskup Pavol, sluha sluhov Božích, spolu s otcami posvätného koncilu na večnú pamäť

OPTATAM TOTIUS

DEKRÉT O KŇAZSKEJ FORMÁCII

ÚVOD

Posvätný koncil si jasne uvedomuje, že ŽELANÁ OBNOVA celej Cirkvi závisí vo veľkej miere od služby kňazov, preniknutých Kristovým duchom,¹ a preto uznáva veľkú dôležitosť kňazskej formácie a určuje niektoré jej základné princípy, ktorými sa potvrdzujú predpisy overené stáročnou praxou a pridávajú sa k nim nové, súhlasne s konštitúciami a dekrétmi tohto posvätného koncilu a so zmenenými okolnosťami doby. Táto kňazská výchova, vychádzajúca z vnútornej jednoty samotného kňazstva, je potrebná pre všetkých kňazov – diecéznych i rehoľných, a to každého obradu. Preto tieto predpisy, týkajúce sa bezprostredne diecézneho duchovenstva, treba s náležitými úpravami aplikovať na všetkých.

I. Zostavenie formačného plánu kňazskej výchovy pre jednotlivé národy

Výchovu prispôbiť miestnym podmienkam

1. Keďže pri tolkej rozmanitosti národov a krajín možno stanoviť len všeobecné predpisy, nech sa v jednotlivých národoch alebo obradoch vypracujú osobitné formačné plány kňazskej výchovy, ktoré majú stanoviť a v určených lehotách revidovať biskupské konferencie² so schválením Apoštolskej stolice. V týchto plánoch nech sa všeobecné zákony prispôbia osobitným miestnym a časovým okolnostiam, aby formácia kňazov vždy zodpovedala pastoračným potrebám krajín, v ktorých sa má uskutočňovať kňazská činnosť.

II. Potreba podporovať starostlivosť o kňazské povolania

Zodpovednosť celého kresťanského ľudu

2. Povinnosť napomáhať kňazské povolania³ sa týka celého kresťanského spoločenstva, ktoré plní túto úlohu predovšetkým dôsledným kresťanským životom. V tomto ohľade najviac môžu urobiť rodiny preniknuté duchom viery, lásky a nábožnosti, ktoré sa tak stávajú prvým seminárom, ako aj farnosti, na ktorých plodnom živote sa zúčastňuje aj mládež. Učitelia a všetci, ktorí majú akýmkoľvek spôsobom na starosti výchovu chlapcov a dospelých, predovšetkým katolíckej organizácie, nech sa usilujú vychovávať svojich zverencov takým spôsobom, aby boli schopní rozpoznať Božie volanie a ochotne naň odpovedať. Všetci kňazi nech prejavujú svoju apoštolskú horlivosť čo najúčinnejším napomáhaním povolaní a nech priťahujú srdcia dospelých chlapcov ku kňazstvu prostotou a pracovitosťou svojho radostne prežívaného života, ako aj vzájomnou kňazskou láskou a družnou bratskou

spoluprácou.

Biskupi zase majú povzbudzovať svojich veriacich do starostlivosti o povolania a s tým cieľom spájať všetky sily a iniciatívy. Oni sami nech otcovsky pomáhajú tým, ktorých pokladajú za povolaných od Pána, nešetiac nijakých obetí.

Táto činná spoluúčasť všetkého Božieho ľudu na pestovaní povolaní zodpovedá pôsobeniu Božej prozreteľnosti, ktorá udeľuje primerané vlohy tým, ktorí sú od Boha vyvolení mať účasť na Kristovom hierarchickom kňazstve, a pomáha im svojou milosťou, zatiaľ čo kompetentných služobníkov Cirkvi poveruje, aby povolávali kandidátov, ktorí sa s čistým úmyslom v plnej slobode uchádzajú o také veľké poslanie, a aby ich pečatou Ducha Svätého zasvätili Božiemu kultu a službe Cirkvi,⁴ keď ich uznali za schopných a presvedčili sa, že sú pripravení.

Posvätný cirkevný snem odporúča predovšetkým tradičné prostriedky tejto spoločnej spolupráce, ako vrúcne modlitby, kresťanské pokánie a čoraz dôkladnejšie poučovanie veriacich o potrebe, povahe a vznešenosti kňazského povolania pomocou kázní, katechéz, ako aj prostredníctvom rozličných spoločenských komunikačných prostriedkov. Okrem toho koncil stanovuje, aby Diela pre povolania, ktoré sú už podľa príslušných pápežských dokumentov ustanovené alebo sa majú ustanoviť v jednotlivých diecézach, krajinách a národoch, metodicky a súvisle usmerňovali a s nemenšou rozvážnosťou a horlivosťou napomáhali celú pastoračnú činnosť v prospech povolaní, nezanedbajúc nijakú z vhodných pomôcok, ktoré poskytujú dnešné psychologické a sociologické vedy,⁵ a používali ich s horlivosťou a rozumným výberom.

Nech však Dielo pre povolania veľkoryso prekoná hranice jednotlivých diecéz, národov, rehoľných spoločenstiev a obradov, a prihliadajúc na potreby všeobecnej Cirkvi, nech poskytuje pomoc predovšetkým tým krajinám, kde sa naliehajúcejšie požadujú robotníci do Pánovej vinice.

Duchovná a intelektuálna formácia v malých seminároch

3. V malých seminároch, zriadených na pestovanie kľúčiacich povolaní, nech sa chovanci pripravujú osobitnou náboženskou výchovou a predovšetkým vhodným duchovným vedením veľkodušne a s čistým srdcom nasledovať Krista Vykupiteľa. Pod otcovským vedením predstavených, za primeranej spolupráce rodičov, nech žijú životom zodpovedajúcim veku, mentalite a vývojovému štádiu chlapcov, v plnom súlade so zásadami zdravej psychológie. A nech sa nezanedbáva ani primeraná znalosť ľudských vecí a dôverný styk s vlastnou rodinou.⁶ Okrem toho, čo je ďalej stanovené o veľkých seminároch, má sa prispôbiť aj na malý seminár, pokiaľ to zodpovedá jeho poslaniu a povahe. Štúdiá, ktoré majú chovanci absolvovať, treba zariadiť tak, aby v nich mohli bez ťažkostí pokračovať inde, keby sa rozhodli pre iný stav.

S rovnakou starostlivosťou nech sa pestujú kľúčiace povolania dospievajúcich chlapcov v osobitných inštitútoch, ktoré podľa miestnych okolností majú aj poslanie malých seminárov, ako i tých, ktorí študujú na iných školách alebo sa vzdelávajú iným spôsobom. A nech starostlivo napomáhajú aj inštitúty a iné podujatia pre tých, ktorí nasledujú Božie volanie v

zrelšom veku.

III. Usporiadanie veľkých seminárov

Pastoračné zameranie formácie

4. Veľké semináre sú pre kňazskú výchovu nevyhnutné. Celá výchova chovancov v nich musí smerovať k tomu, aby sa podľa vzoru nášho Pána Ježiša Krista, Učiteľa, Kňaza a Pastiera, formovali na pravých pastierov duší.⁷ Majú sa teda pripravovať: na službu slova, aby čoraz lepšie prenikli do zjaveného Božieho slova, osvojili si ho rozjímaním a vyjadrovali ho nielen slovom, ale aj životom; na bohoslužbu a posväcovanie, aby modlitbami a posvätnými liturgickými úkonmi uskutočňovali dielo spásy eucharistickou obetou a sviatosťami; na pastoračnú službu, aby vedeli ľuďom predstavovať Krista, ktorý „neprišiel, aby sa dal obsluhovať, ale aby slúžil a položil svoj život ako výkupné za mnohých“ (Mk 10, 45; porov. Jn 13, 12 - 17), a aby sa dali do služby všetkým, a tak získali čím viacerých (porov. 1 Kor 9, 19). Preto všetky zložky duchovnej, intelektuálnej a disciplinárnej formácie majú byť súladne zamerané na tento pastoračný cieľ. O jeho dosiahnutie majú sa v horlivej a vo svornej spolupráci usilovať všetci predstavení a pedagógovia, vo vernej úprimnej podriadenosti autorite biskupa.

Výber predstavených a vyučujúcich

5. Keďže formovanie seminaristov závisí od múdrych zákonov a najmä od schopných vychovávateľov, predstavení a učiteľa seminárov nech sa volia spomedzi najlepších⁸ a nech sa svedomito pripravujú dôkladnými vedomosťami, primeranými pastoračnými skúsenosťami a osobitnou duchovnou a pedagogickou výchovou. Preto sa majú na tento cieľ zriadiť vhodné inštitúty, alebo aspoň kurzy, a okrem toho majú sa v stanovených lehotách konať stretnutia predstavených seminárov.

Predstavení a pedagógovia nech si však živo uvedomujú, do akej miery závisí úspech formácie seminaristov od spôsobu ich zmýšľania a konania. Nech sa teda pod vedením rektora čo najužšie zjednotia v duchu i v činnosti a nech medzi sebou i so seminaristami tvoria rodinu, ktorá by bola v zhode s Pánovou modlitbou, „aby boli jedno“ (Jn 17, 11), a ktorá by v seminaristoch udržovala radosť z vlastného povolania. Biskup nech so stálou bedlivosťou a s osobitnou láskavosťou povzbudzuje tých, ktorí pracujú v seminári, a voči seminaristom nech sa správa ako opravdivý otec v Kristovi. Napokon všetci kňazi nech pokladajú seminár za srdce diecézy a nech mu ochotne poskytujú pomoc.⁹

Skúmanie pravého úmyslu

6. Nech sa s bedlivou pozornosťou, podľa veku a stupňa vývoja jednotlivých kandidátov, skúma úprimnosť ich úmyslu a sloboda rozhodnutia, ich duchovná, mravná a intelektuálna spôsobilosť, ako aj primerané telesné a duševné zdravie, berúc do úvahy i prípadné dedičné sklony. Nech sa zvažuje aj schopnosť kandidátov znášať bremeno kňazstva a vykonávať

pastoračné povinnosti.¹⁰

Pri výbere a potrebnom preskúšaní seminaristov nech sa však vo všetkom postupuje s náležitou rozhodnosťou, i keď sa trpí citelným nedostatkom kňazstva.¹¹ Veď Boh nedopustí, aby jeho Cirkev zostala bez služobníkov, ak sa súcim umožní pokračovať v štúdiu, kým nespôsobilým sa včas otcovsky odporučí zameriavať sa na iné úlohy a poskytne sa im pomoc, aby sa vo vedomí svojho kresťanského povolania horlivo zapojili do apoštolátu laikov.

Medzidiecézne semináre

7. Ak jednotlivé diecézy nie sú schopné náležite sa postarať o vlastný seminár, treba zriadiť a podporovať semináre spoločné pre viaceré diecézy alebo pre celú krajinu, prípadne pre celý národ, aby sa tak mohla účinnejšie zabezpečiť solídna výchova seminaristov, ktorá sa v tomto ohľade má považovať za najvyššiu normu. Ak ide o oblastné alebo celonárodné semináre, tie sa majú spravovať podľa stanov, ktoré im určili príslušní biskupi a ktoré schválila Apoštolská stolica.¹²

V seminároch, ktoré majú mnoho zverencov, nech sa seminaristi vhodne zadedia do menších skupín, aby sa lepšie zabezpečila osobná formácia jednotlivcov. Pritom nech sa zachová jednota vedenia a vyučovania.

IV. Potreba intenzívnejšej duchovnej formácie

Prehlbovanie duchovného života

8. Duchovná formácia má byť úzko spätá s odbornou a pastoračnou formáciou. Zvlášť s pomocou špirituála¹³ nech sa poskytuje takým spôsobom, aby sa seminaristi učili žiť v dôvernom a stálom spoločenstve s Otcom skrze jeho Syna Ježiša Krista v Duchu Svätom. Keďže sa kňazskou vysviackou majú pripodobniť Kristovi Kňazovi, nech si privykajú byť s ním ako priatelia dôverne spojení aj v celom živote.¹⁴ Nech tak prežívajú Kristovo veľkonočné tajomstvo, aby raz vedeli doň zasväcovať ľud, ktorý im bude zverený. Nech sa učia hľadať Krista verným rozjímaním o Božom slove, činnou účasťou na posvätných tajomstvách Cirkvi, najmä na Eucharistii a modlitbe posvätného oficía.¹⁵ Nech sa ho učia hľadať v biskupovi, ktorý ich posielal, i v ľuďoch, ku ktorým sú posielaní, najmä v chudobných, maličkých, chorých, hriešnikoch i neveriacich. Nech so synovskou dôverou milujú a uctieujú Preblahoslavenú Pannu Máriu, ktorú Kristus, keď umieral na kríži, dal učeníkovi za matku.

Nech sa horlivo pestujú pobožnosti, ktoré odporúča úctyhodná tradícia Cirkvi. Treba však dbať, aby sa duchovná formácia neobmedzovala iba na ne ani aby sa nevenovala len nábožným citom. Nech sa seminaristi skôr učia žiť podľa vzoru evanjelia, utvrdzovať sa vo viere, v nádeji a láske, aby si cvičením v týchto cnostiach nadobudli ducha modlitby,¹⁶ dosiahli silu a odolnosť vo svojom povolaní, vzťahali sa aj v iných cnostiach a aby v nich vzrastala túžba získať všetkých ľudí pre Krista.

Výchova k zmyslu pre Cirkev a pre poslušnosť

9. Nech sa seminaristi dajú preniknúť tajomstvom Cirkvi, ktoré tento posvätný cirkevný snem zvlášť osvetlil, aby spojení s Kristovým námestníkom pokornou a synovskou láskou a – keď už budú kňazi – oddaní svojmu biskupovi ako verní spolupracovníci, v bratskej spolupráci s inými kňazmi podávali svedectvo tej jednoty, ktorá priťahuje ľudí ku Kristovi.¹⁷ Nech sa učia mať s veľkorysým srdcom účasť na živote celej Cirkvi podľa slov svätého Augustína: „Kto do akej miery miluje Kristovu Cirkev, do takej miery má Ducha Svätého“.¹⁸ Nech si seminaristi jasne uvedomujú, že nie sú určení na to, aby vládli ani aby prijímali pocty, ale že sa majú úplne venovať Božej službe a pastoračnej činnosti. Nech sú s osobitnou starostlivosťou vychovávaní v kňazskej poslušnosti, v chudobnom spôsobe života a v duchu sebazaprenia,¹⁹ aby sa vedeli ochotne zriekať aj dovolených, ale neosožných vecí a učili sa pripodobňovať ukrižovanému Kristovi.

Nech si seminaristi uvedomia bremená, ktoré majú vziať na seba, a nech sa im nezataja nijaké ťažkosti kňazského života. Avšak nech nehladia len na nebezpečenstvá budúcej činnosti. Nech sú skôr vychovávaní k takému duchovnému životu, ktorý bude vedieť čerpať čím väčšiu posilu z ich pastoračnej činnosti.

Výchova k čistote

10. Seminaristi, ktorí zachovávajú úctyhodnú tradíciu kňazského celibátu podľa svätých a ustálených zákonov vlastného obradu, sa majú starostlivou výchovou pripravovať na tento stav, v ktorom sa zriekajú manželstva pre nebeské kráľovstvo (porov. Mt 19, 12), oddávajú sa Bohu nerozdelenou láskou,²⁰ ktorá dokonale zodpovedá Novému zákonu, vydávajú svedectvo o budúcom vzkriesení (porov. Lk 20, 36)²¹ a dostáva sa im účinnej pomoci, aby mohli stále uplatňovať dokonalú lásku, vďaka ktorej sa vo svojom kňazskom účinkovaní stanú všetkým pre všetkých.²² Nech hlboko cítia, s koľkou vďakou sa má prijímať tento stav, a to nielen preto, lebo to prikazuje cirkevný zákon, ale aj ako vzácny Boží dar, ktorý si majú pokorne vymodliť a na ktorý majú dobrovoľne, veľkodušne a bez otáľania odpovedať, podnecovaní a napomáhaní milosťou Ducha Svätého.

Nech seminaristi náležite poznajú povinnosti a dôstojnosť kresťanského manželstva, ktoré predstavuje lásku Krista a Cirkvi (porov. Ef 5, 32 a nasl.), ale nech pochopia prednosť čistoty zasvätenej Kristovi,²³ aby sa tak po zrelo uváženej a veľkodušnej voľbe celkom oddali Pánovi telom i dušou.

Treba ich však upozorniť na nebezpečenstvá, ktorým je vystavená ich čistota, obzvlášť v súčasnej spoločnosti.²⁴ Pomocou božských a ľudských prostriedkov nech sa naučia zrieknuť manželstva s takou vyrovnanosťou, aby vo svojom živote a účinkovaní nielenže neutrpeli následkom celibátu nijakú ujmu, ale skôr nadobudli dokonalejšie duševné i telesné sebaovládanie a vyšší stupeň zrelosti a tak mohli plnšie prežívať evanjelióvu blaženosť.

Sebaovládanie

11. Nech sa svedomito zachovávajú zásady kresťanskej výchovy, náležite doplnované najnovšími poznatkami psychológie a pedagogiky. Formáciu treba teda múdro usmerňovať,

aby sa u seminaristov zvelaďovala aj patričná ľudská zrelosť, ktorá sa vyznačuje najmä istou duševnou rovnováhou, schopnosťou rozvážne rozhodovať a vedieť si utvoriť správny úsudok o udalostiach i ľuďoch. Seminaristi nech sa učia správne stvárňovať svoj charakter. Treba ich vychovávať k pevnosti ducha a vo všeobecnosti nech sa učia vážiť si cnosti, ktoré si ľudia veľmi cenia a pre ktoré si obľubujú Kristovho služobníka,²⁵ ako napríklad úprimnosť srdca, vytrvalé uplatňovanie spravodlivosti, dodržiavanie daného slova, zdvorilé správanie, skromnosť a láskavosť v rozhovore.

Disciplínu v seminárnom živote treba pokladať nielen za účinnú oporu spoločného života a lásky, ale aj za integrálnu zložku celej formácie na dosiahnutie sebaovládania, solídne dozrievanie osobnosti a na utváranie ostatných vnútorných dispozícií, ktoré veľmi napomáhajú usporiadanú a plodnú aktivitu Cirkvi. Nech sa však uplatňuje takým spôsobom, aby sa seminaristi stali vnútorne schopnými podriaďiť sa autorite predstavených z hlbokého presvedčenia, teda vo svedomí (porov. Rim 13, 5) a z nadprirodzených dôvodov. Disciplinárne predpisy treba však prispôbiť veku seminaristov, aby sa sami postupne učili sebaovládaniu a zároveň privykali rozumne užívať slobodu, rozvíjať ducha iniciatívy²⁶ a spolupracovať so spolubratmi a s laikmi.

Celý seminárny život, preniknutý nábožnosťou a mlčaním, ako aj starostlivosťou o vzájomnú pomoc, má byť usporiadaný tak, aby istým spôsobom vovádzal do budúceho kňazského života.

Duchovná a pastoračná prax

12. Aby duchovná formácia mala solídnejší základ a aby si seminaristi volili svoje povolanie po zrelom uvážení, nech biskupi stanovujú primeraný časový úsek na intenzívnejšie duchovné prehĺbenie. Je ich úlohou uvažovať aj o tom, či nie je vhodné určiť, aby sa na nejaký čas prerušili štúdiá alebo aby sa zaviedla primeraná pastoračná prax, aby sa tak kandidáti na kňazstvo lepšie osvedčili. Biskupi majú podľa podmienok jednotlivých krajín takisto rozhodnúť, či sa nemá predĺžiť veková hranica, ktorú vyžaduje terajšie cirkevné právo na prijatie svätení, ako aj uvážiť, či nie je vhodné stanoviť, aby seminaristi po skončení teologických štúdií pôsobili určitý čas ako diakoni, prv než by boli vysvätení za kňazov.

V. Úprava cirkevných štúdií

Humanitná kultúra

13. Prv ako by seminaristi začali vlastné cirkevné štúdiá, majú si nadobudnúť také humanitné a odborné vzdelanie, aké oprávňuje študentov na vysokoškolské štúdiá v ich štáte. Okrem toho nech si osvoja latinský jazyk natolko, aby mohli rozumieť a používať vedecké pramene a cirkevné dokumenty.²⁷ Štúdium liturgického jazyka vlastného obradu treba pokladať za nevyhnutné. A nech sa značne napomáha znalosť jazykov Svätého písma a Tradície.

Orientácia na teológiu

14. Pri úprave cirkevných štúdií treba hľadiť najmä na to, aby sa filozofické a teologické disciplíny vhodnejšie rozvrhli a umožňovali čoraz hlbšie sprístupňovať seminaristom Kristovo tajomstvo, ktoré preniká celé dejiny ľudstva, ustavične pôsobí v Cirkvi a uplatňuje sa najmä prostredníctvom kňazskej služby.²⁸

Aby seminaristi nadobudli požadovaný pohľad hneď od samého začiatku, nech sa cirkevné štúdiá začnú úvodným kurzom, ktorý má mať primerané trvanie. V tomto úvode do štúdií nech sa im tajomstvo spásy predloží takým spôsobom, aby pochopili zmysel, štruktúru a pastoračný cieľ cirkevných štúdií a zároveň sa povzbudili budovať celý svoj život na základe viery, dali sa ňou preniknúť a upevnili sa v povolani, ktorému sa majú oddať s plným osobným zanietením.

Štúdium filozofie

15. Filozofické disciplíny nech sú vyučované tak, aby seminaristov viedli predovšetkým k dôkladnému a ucelenému poznaniu človeka, sveta a Boha, založenému na stále platnom filozofickom dedičstve,²⁹ berúc pritom do úvahy postupný vývoj filozofického bádania, najmä smery, ktoré majú väčší vplyv vo vlastnom národe, ako aj moderný vedecký pokrok, aby poslucháči správne pochopili súčasné zmýšľanie, a tak sa vhodne pripravovali na dialóg s ľuďmi svojich čias.³⁰

Dejiny filozofie nech sa prednášajú tak, aby sa seminaristi oboznámili so základnými zásadami rozličných filozofických systémov a zároveň vedeli rozoznať, čo je v nich dokázateľne pravdivé, a boli schopní odhaliť a vyvrátiť korene omylov.

Nech už sám spôsob vyučovania vzbudzuje u poslucháčov lásku k dôslednému hľadaniu, skúmaniu a dokazovaniu pravdy spolu s úprimným uznaním hraníc ľudského poznania. Nech sa venuje dôkladná pozornosť vzťahom medzi filozofiou a skutočnými životnými problémami, ako aj otázkam, ktoré ovplyvňujú mysle poslucháčov. Nech sa im pomáha pochopiť súvis medzi filozofickými otázkami a tajomstvami spásy, ktoré sa na teológii študujú, vo vyššom svetle viery.

Teologické disciplíny

16. Teologické disciplíny nech sa podávajú vo svetle viery pod vedením Učiteľského úradu Cirkvi³¹ tak, aby poslucháči čerpali verné katolícke učenie z Božieho zjavenia, dôkladne doň vnikli, udržovali ním svoj duchovný život³² a vedeli ho hlásať, vysvetľovať a obhajovať vo svojej kňazskej činnosti.

S osobitnou starostlivosťou nech sa seminaristi vzdelávajú vo Svätom písme, ktoré má byť akoby dušou celej teológie.³³ Po primeranom uvedení do problematiky nech náležite vniknú do metódy exegézy, pochopia najdôležitejšie témy Božieho zjavenia a nech nachádzajú povzbudenie a posilu v každodennom čítaní a rozjímaní Svätého písma.³⁴

Pri dogmatickej teológii nech sa postupuje tak, že sa najprv predložia vlastné biblické témy. Poslucháčom nech sa vysvetlí, čím prispeli otcovia východnej a západnej Cirkvi k vernému odovzdávaniu a vysvetleniu jednotlivých zjavených právd, ako aj ďalšia história dogmy, a to i

vo vzťahu k všeobecným dejinám Cirkvi.³⁵ Potom - aby sa podľa možnosti čím plnšie vysvetlili tajomstvá spásy - nech sa seminaristi pod vedením svätého Tomáša priúčajú hlbšie do nich vniknúť uvažovaním a pochopiť ich súvislosti.³⁶ Nech sa naučia poznávať ich stálu prítomnosť a účinnosť v liturgických úkonoch³⁷ a v celom živote Cirkvi. A nech sa učia hľadať riešenie ľudských problémov vo svetle Božieho zjavenia, aplikovať zjavené večné pravdy na menlivé podmienky tohto sveta a prístupným spôsobom ich podávať súčasným ľuďom.³⁸

Podobne nech sa obrodia aj ostatné teologické disciplíny živším stykom s Kristovým tajomstvom a dejinami spásy. Osobitnú starostlivosť treba venovať zdokonaleniu morálnej teológie, ktorej vedecký výklad nech sa väčšmi zakladá na učení Svätého písma a nech poukáže na vznešenosť povolania veriacich v Krista a na ich povinnosť prinášať ovocie v láske za život sveta. Tak isto pri výklade cirkevného práva a cirkevných dejín treba brať zreteľ na tajomstvo Cirkvi, podľa dogmatickej konštitúcie o Cirkvi, ktorú vydal tento posvätný cirkevný snem. Posvätná liturgia, ktorá má byť prvoradým a nevyhnutným zdrojom pravého kresťanského ducha, nech sa vyučuje súhlasne s 15. a 16. článkom konštitúcie o posvätnnej liturgii.³⁹

Seminaristi nech sú vedení - s náležitým ohľadom na podmienky rozličných krajín - k plnšiemu poznaniu cirkví a cirkevných spoločenstiev oddelených od rímskej Apoštolskej stolice, aby mohli prispieť k obnove jednoty medzi všetkými kresťanmi, ktorú treba napomáhať podľa predpisov tohto posvätného cirkevného snemu.⁴⁰

Nech sa oboznámia aj s inými náboženstvami, ktoré sú viac rozšírené v jednotlivých krajinách, aby lepšie poznali, čo je v nich Božím riadením dobré a pravdivé, naučili sa vyvracať omyly a boli schopní prinášať svetlo plnej pravdy tým, ktorí ho nemajú.

Revízia didaktických metód

17. Keďže však cieľom odborného teologického vyučovania má byť skutočná vnútorná formácia poslucháčov, a nielen podávanie samotných vedomostí, treba zrevidovať didaktické metódy, čo sa týka prednášok, kolokvií a praktických cvičení, ako aj zainteresovania poslucháčov do štúdia, jednak súkromného a jednak v malých skupinách. Nech sa starostlivo dbá o ucelenosť a solídnosť celého vyučovania, nech sa však nemnoží priveľa predmetov a prednášok a nech sa vynechajú otázky, ktoré sú už takmer bezvýznamné alebo ktoré treba ponechať na odborné akademické štúdiá.

Zvyšovanie odbornej kvalifikácie

18. Biskupi sa majú starať, aby seminaristov s vhodnou povahou, cnosťou a nadaním posielali na špeciálne inštitúty, fakulty a univerzity, aby mali k dispozícii kňazov s vyššou odbornou kvalifikáciou v posvätných náukach, a ak sa to uzná za vhodné, aj v iných odboroch, ktorí by vedeli vyhovieť rozmanitým požiadavkám apoštolátu. Nech sa však v nijakom prípade nezanedbáva ich duchovná a pastoračná formácia, najmä ak ešte neprijali kňazskú vysviacku.

VI. Zásady vlastnej pastoračnej formácie

Výchova k dialógu

19. Pastoračná starostlivosť, ktorá má úplne preniknúť celú výchovu seminaristov,⁴¹ vyžaduje, aby boli dôkladne poučení aj o veciach, ktoré sa osobitne týkajú posvätnéj činnosti, najmä o katechéze a kazateľstve, liturgickom kulte a vysluhovaní sviatostí, o charitatívnej činnosti, o povinnosti ísť v ústrety blúdiacim a neveriacim a o ďalších pastoračných aktivitách. Nech sa náležite vzdelávajú v umení viesť duše, aby vedeli vychovávať všetkých synov a dcéry Cirkvi predovšetkým k plne vedomému a apoštolskému kresťanskému životu a k plneniu povinností svojho stavu. S rovnakou starostlivosťou nech sa naučia pomáhať rehoľníkom a rehoľníckam, aby vytrvali v milosti svojho povolania a napreďovali v súlade s duchom rozličných inštitútov.⁴²

Vo všeobecnosti nech sa u seminaristov pestujú vhodné vlastnosti, zvlášť tie, ktoré napomáhajú viesť dialóg s ľuďmi, ako napríklad schopnosť počúvať iných a v duchu lásky mať vnímavé srdce pre rozmanité okolnosti ľudského spolužitia.⁴³

Výchova k misionárskemu duchu

20. Nech sa seminaristi naučia využívať aj pomoc, ktorú im môžu poskytnúť pedagogické, psychologické a sociologické disciplíny⁴⁴ pri správnom metodickom postupe a podľa úprav cirkevnej vrchnosti. Nech sa tiež starostlivo oboznámia s organizovaním a napomáhaním apoštolátu laikov,⁴⁵ ako aj s rozvíjaním účinných foriem apoštolskej činnosti. A nech sa dajú preniknúť naozaj katolíckym duchom tak, aby si privykli prekračovať hranice vlastnej diecézy, svojho národa alebo obradu a vychádzať v ústrety potrebám celej Cirkvi, v duchu pripravení kdekolvek hlásať evanjelium.⁴⁶

Pastoračná prax mimo seminára

21. Keďže je však potrebné, aby sa seminaristi učili nielen teoreticky, ale i prakticky umeniu apoštolskej činnosti a boli schopní konať na vlastnú zodpovednosť a v spolupráci s ostatnými, nech sa už počas štúdií, ako aj počas prázdnin vhodným spôsobom zasväcujú do pastoračnej praxe. To sa má uskutočňovať primerane ich veku a podľa miestnych pomerov, metodicky a pod vedením skúsených odborníkov v pastoračnej činnosti, podľa uváženia biskupov a má mať vždy na pamäti vyššiu účinnosť nadprirodzených prostriedkov.⁴⁷

VII. Zdokonaľovanie formácie po skončení štúdií

Teoretická i praktická aktualizácia

22. Keďže je potrebné - najmä vzhľadom na situáciu v modernej spoločnosti -, aby kňazi pokračovali vo svojej formácii a prehlbovali ju aj po skončení seminárnych štúdií,⁴⁸ biskupské konferencie majú pre jednotlivé národy zabezpečiť najvhodnejšie prostriedky,

pomocou ktorých by sa mladšie duchovenstvo postupne zasnäcovalo do kňazského života a apoštolskej činnosti zo stránky duchovnej, intelektuálnej a pastoračnej a v nich sa čoraz väčšími obnovovalo a zdokonaľovalo. Takýmito prostriedkami sú napríklad pastoračné inštitúty spolupracujúce s vhodne vybranými farnosťami, pravidelné stretnutia a primerané cvičenia.

ZÁVER

Otcovia tohto posvätného cirkevného snemu, ktorí pokračovali v diele začatom Tridentským koncilom, s dôverou odovzdávajú predstaveným a pedagógom seminárov úlohu vychovávať budúcich Kristových kňazov v duchu obnovy podnietenej týmto posvätným cirkevným snemom. Zároveň živo povzbudzujú tých, ktorí sa pripravujú na kňazskú službu, aby si dobre uvedomili, že do nich sa vkladajú nádeje Cirkvi a že sa im zveruje spása duší. Preto nech ochotne prijímú ustanovenia tohto dekrétu, aby mohli prinášať bohaté a trvalé ovocie.

Všetko, čo je v celku i v jednotlivostiach ustanovené v tomto dekréte, odobrili otcovia posvätného koncilu. A my to apoštolskou mocou, ktorú sme dostali od Krista, spolu s ctihodnými otcami v Duchu Svätom schvaľujeme, nariaďujeme a ustanovujeme. A prikazujeme, aby sa toto koncilové ustanovenie uverejnilo na Božiu slávu.

V Ríme pri svätom Petrovi 28. októbra 1965

Pavol, biskup Katolíckej cirkvi

(Nasledujú podpisy koncilových otcov.)

—

POZNÁMKY:

1 Zo slov, ktorými Pán ustanovil apoštolov a ich nástupcov i spolupracovníkov za zvestovateľov evanjelia, vodcov nového vyvoleného Božieho ľudu a vysluhovateľov Božích tajomstiev, vyplýva, že pokrok všetkého Božieho ľudu v tej najväčšej miere závisí - z vôle samého Krista - od činnosti kňazov. To isté potvrdzujú výroky cirkevných otcov a svätých, ako aj opätovné dokumenty rímskych pápežov.

Porov. predovšetkým: SV. PIUS X., exhortácia k duchovenstvu *Haerent animo*, 4. augusta 1908, S. Pii X Acta, IV, s. 237 - 264; PIUS XI., encyklika *Ad catholici sacerdotii*, 20. decembra 1935: AAS 28 (1936), zvlášť s. 37 - 52; PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*, 23. septembra 1950: AAS 42 (1950), s. 657 - 702; JÁN XXIII., encyklika *Sacerdotii nostri primordia*, 1. augusta 1959: AAS 51 (1959), s. 545 - 579; PAVOL VI., apoštolský list *Summi Dei verbum*, 4. novembra 1963: AAS 55 (1963), s. 979 - 995.

2 Celú kňazskú formáciu, t. j. seminárny poriadok, duchovnú formáciu, študijný poriadok, spoločný život a disciplínu seminaristov i pastoračné cvičenia treba upraviť vzhľadom na rozličné miestne okolnosti. Tieto úpravy, čo sa týka základných zásad, majú uskutočňovať

podľa spoločných smerníc pre diecézne duchovenstvo biskupské konferencie a podobným spôsobom pre rehoľných kňazov príslušní predstavení (porov. POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA PRE REHOĽNÍKOV, apoštolská konštitúcia Sedes sapientiae a pripojené Statuta generalia, 19, 2. vyd., Roma 1957, s. 38 a nasl.).

3 Medzi hlavnými ťažkosťami, na ktoré trpí dnešná Cirkev, takmer všade popredné miesto zaujíma nedostatok povolání. Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia Menti nostrae: „...počet kňazov tak v kresťanských krajinách, ako aj v misiách je prinajmenej nedostatočný vzhľadom na rastúce potreby“: AAS 42 (1950), s. 628; JÁN XXIII.: „Problém kňazských a rehoľných povolání je pápežovou každodennou starosťou... je povzdychom jeho modlitieb a horúcou túžbou jeho duše.“ Z prejavu k I. medzinárodnému kongresu o povolaniach do stavov dokonalosti, 16. decembra 1961: AAS 54 (1962), s. 33.

4 PIUS XII., apoštolská konštitúcia Sedes sapientiae, 31. mája 1956: AAS 48 (1956), s. 357; PAVOL VI., apoštolský list Summi Dei verbum, 4. novembra 1963: AAS 55 (1963), s. 984 a nasl.

5 Porov. najmä: PIUS XII., motu proprio Cum nobis „de Pontificio Opere vocationum sacerdotium apud S. Congregationem seminariis et studiorum universitatibus praepositam constituendo“, 4. novembra 1941: AAS 33 (1941), s. 479; s pripojenými stanovami a smernicami, ktoré uverejnila tá istá Posvätná kongregácia 8. septembra 1943; Motu proprio Cum supremae „de Pontificio Opere primario religiosarum vocationum“, 11. februára 1955: AAS 47 (1955), s. 266; s pripojenými stanovami a smernicami, ktoré uverejnila Posvätná kongregácia pre rehoľníkov (tamže, s. 298 - 301); DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dekrét o obnove rehoľného života Perfectae caritatis, 24; dekrét o pastierskom úrade biskupov v Cirkvi Christus Dominus, 15.

6 Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia Menti nostrae, 23. septembra 1950: AAS 42 (1950), s. 685.

7 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 28: AAS 57 (1965), s. 34.

8 Porov. PIUS XI., encyklika Ad catholici sacerdotii, 20. decembra 1935: AAS 28 (1936), s. 37: „Osobitne pozorný nech je výber predstavených a pedagógov... Dajte do vašich seminárov kňazov najvyššej kvality. Nelutujte vziať ich z úloh, ktoré sa zdajú dôležitejšie. V skutočnosti nie je nič dôležitejšie, ako táto najdôležitejšia a nenahraditeľná činnosť.“ Tú istú zásadu výberu tých najlepších opäť zdôraznil PIUS XII. v apoštolskom liste ordinárom Brazílie 23. apríla 1947, Discorsi e radiomessaggi, IX, s. 579 - 580.

9 O spoločnej povinnosti pomáhať seminárom porov. PAVOL VI., apoštolský list Summi Dei verbum, 4. novembra 1963: AAS (1963), s. 984.

10 Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia Menti nostrae, 23. septembra 1950: AAS 42 (1950), s. 684; POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA PRE SVIATOSTI, obežník Magna equidem k miestnym ordinárom, 27. decembra 1935, n. 10. Pre rehoľníkov pozri Statuta generalia, pripojené k apoštolskej konštitúcii Sedes sapientiae, 31. mája 1956, čl. 33; PAVOL VI., apoštolský list Summi Dei verbum, 4. novembra 1963: AAS (1963), s. 987 a nasl.

11 Porov. PIUS XI., encyklika Ad catholici sacerdotii, 20. decembra 1935: AAS 28 (1936), s. 41.

- 12 Predpisuje sa, aby na zostavovaní stanov oblastných alebo celonárodných seminárov mali účasť všetci biskupi, ktorých sa to týka, čím sa odvoláva nariadenie kánonu 1357, § 4 CIC.
- 13 Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*, 23. septembra 1950: AAS 42 (1950), s. 674; POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA PRE SEMINÁRE A UNIVERZITY, *La formazione spirituale del candidato al sacerdozio*, Città del Vaticano 1965.
- 14 Porov. SV. PIUS X., exhortácia ku katolíckemu duchovenstvu *Haerent animo*, 4. augusta 1908: *S. Pii X Acta IV*, s. 242 - 244; PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*, 23. septembra 1950: AAS 42 (1950), s. 659 - 661; JÁN XXIII., encyklika *Sacerdotii nostri primordia*, 1. augusta 1959: AAS 51 (1959), s. 550 a nasl.
- 15 Porov. PIUS XII., encyklika *Mediator Dei*, 20. novembra 1947: AAS 39 (1947), s. 547 a nasl. a 572 a nasl.; JÁN XXIII., apoštolská exhortácia *Sacrae laudis*, 6. januára 1962: AAS 54 (1962), s. 69; DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, konštitúcia o posvätnej liturgii *Sacrosanctum concilium*, 16 a 17: AAS 56 (1964), s. 104 a nasl.; POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA OBRADOV, inštrukcia *Inter oecumenici* o správnej aplikácii konštitúcie o posvätnej liturgii, 26. septembra 1964, 14 - 17: AAS 56 (1964), s. 880 a nasl.
- 16 Porov. JÁN XXIII., encyklika *Sacerdotii nostri primordia*, AAS 51 (1959), s. 599 a nasl.
- 17 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 28: AAS 47 (1965), s. 35 a nasl.
- 18 SV. AUGUSTÍN, *In Ioannem tract. 32, 8*: PL 35, 1646.
- 19 Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*: AAS 42 (1950), s. 662 a nasl., 685, 690; JÁN XXIII., encyklika *Sacerdotii nostri primordia*: AAS 51 (1959), s. 551 - 553, 556 a nasl.; PAVOL VI., encyklika *Ecclesiam suam*, 6. augusta 1964: AAS 56 (1964), s. 634 a nasl.; DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, najmä 8: AAS 57 (1965), s. 12.
- 20 Porov. PIUS XII., encyklika *Sacra virginitas*, 25. marca 1954: AAS 46 (1954), s. 165 a nasl.
- 21 Porov. SV. CYPRIÁN, *De habitu virginum*, 22: PL 4, 475; SV. AMBRÓZ, *De virginibus I*, 8, 52: PL 16, 282 a nasl.
- 22 Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*: AAS 42 (1950), s. 663.
- 23 Porov. PIUS XII., encyklika *Sacra virginitas, l.c.*, s. 170 - 174.
- 24 Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*, 1. c., s. 664 a 690.
- 25 Porov. PAVOL VI., apoštolský list *Summi Dei verbum*, 4. novembra 1963: AAS 55 (1963), s. 991.
- 26 Porov. PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*, 1. c., s. 686.
- 27 Porov. PAVOL VI., apoštolský list *Summi Dei verbum*, 1. c., s. 993.
- 28 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 7 a 28: AAS 57 (1965), s. 9 - 11, 33.
- 29 Porov. PIUS XII., encyklika *Humani generis*, 12. augusta 1950: AAS 42 (1950), s. 571 - 575.
- 30 Porov. PAVOL VI., encyklika *Ecclesiam suam*, 6. augusta 1964: AAS 56 (1964), s. 637 a nasl.
- 31 Porov. PIUS XII., encyklika *Humani generis*, 12. augusta 1950: AAS 42 (1950), s. 567 -

569; prejav Si diligis, 31. mája 1954: AAS 46 (1954), s. 314 a nasl.; PAVOL VI., prejav na Pápežskej univerzite Gregoriane, 12. marca 1964: AAS 56 (1964), s. 364 a nasl.; DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 25: AAS 57 (1965), s. 29 - 31.

32 Porov. SV. BONAVENTÚRA, Itinerarium mentis in Deum, Prol., 4: „(Nemo) credat quod sibi sufficiat lectio sine unctione, speculatio sine devotione, investigatio sine admiratione, circumspectio sine exultatione, industria sine pietate, scientia sine charitate, intelligentia sine humilitate, studium absque divina gratia, speculum absque sapientia divinitus inspirata“ - „Nech si nikto nemyslí, že stačí čítanie bez pomazania, špekulácia bez zbožnosti, výskum bez obdivu, opatrnosť bez plesania, usilovnosť bez zbožnosti, veda bez lásky, inteligencia bez pokory, štúdium bez Božej milosti, videnie bez múdrosti inšpirovanej Bohom“ (SV. BONAVENTÚRA, Opera omnia, V. Quaracchi 1891, s. 296).

33 Porov. LEV XIII., encyklika Providentissimus Deus, 18. novembra 1893: AAS 26 (1893 - 94), s. 283.

34 Porov. PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA, Instructio de Sacra scriptura recte docenda, 16. mája 1950: AAS 42 (1950), s. 502.

35 Porov. PIUS XII., encyklika Humani generis, 12. augusta 1950: AAS 42 (1950), s. 568: „...sacrorum fontium studio sacrae disciplinae semper iuvenescunt; dum contra speculatio quae ulteriorem sacri depositi inquisitionem negligit, ut experiundo novimus, sterilis evadit“ - „...posvätné vedy sa štúdiom posvätných prameňov vždy omladzujú; naopak, ako vieme zo skúsenosti, sterilnou sa stáva špekulácia, ktorá zanedbáva štúdium posvätného pokladu viery.“

36 Porov. PIUS XII., prejav k seminaristom, 24. júna 1939: AAS 31 (1939), s. 247: „Odporúčením sledovať náuku sv. Tomáša, súperenie v hľadaní a šírení pravdy nie je potlačené, naopak, zosilnené a zamerané na bezpečnú cestu.“; PAVOL VI., prejav na Pápežskej univerzite Gregoriane, 12. marca 1964: AAS 56 (1964), s. 365: „(Pedagógovia)... nech s úctou počúvajú hlas učiteľov Cirkvi, medzi ktorými zaujíma najvýznamnejšie miesto sv. Tomáš. V anjelskom doktorovi je totiž taká veľká sila mysle, taká úprimná láska k pravde a taká široká múdrosť v skúmaní, vo vysvetľovaní a v podaní najvyšších právd v dokonalej syntéze, že jeho náuka je najúčinnším prostriedkom nielen na to, aby sa stali istými základy viery, ale aj na to, aby sme z nej s úžitkom a istotou čerpali ovocie zdravého pokroku.“ Porov. aj prejav k VI. medzinárodnému tomistickému kongresu, 10. septembra 1965: AAS (1965) s. 788 - 792.

37 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, konštitúcia o posvätnnej liturgii Sacrosanctum concilium, 7 a 16: AAS 56 (1964), s. 100 a nasl. a 104 a nasl.

38 Porov. PAVOL VI., encyklika Ecclesiam suam, 6. augusta 1964: AAS 56 (1964), s. 640 a nasl.

39 DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, konštitúcia o posvätnnej liturgii Sacrosanctum concilium, 10, 14, 15, 16; POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA OBRADOV, inštrukcia Inter oecumenici o správnej aplikácii konštitúcie o posvätnnej liturgii, 26. septembra 1964, 11 a 12: AAS 56 (1964), s. 879 a nasl.

40 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dekrét o ekumenizme Unitatis redintegratio, 1, 9,

10: AAS 57 (1965), s. 90, 98 a nasl.

41 Dokonalý spôsob pastoračnej činnosti možno odvodiť z dokumentov posledných pápežov, v ktorých je reč o živote, vlastnostiach a výchove kňazov, a to najmä: SV. PIUS X., exhortácia k duchovenstvu *Haerent animo*: S. Pii X Acta IV, s. 237 a nasl.; PIUS XI., encyklika *Ad catholici sacerdotii*: AAS 28 (1936), s. 5 a nasl.; PIUS XII., apoštolská exhortácia *Menti nostrae*: AAS 42 (1950), s. 657 a nasl.; JÁN XXIII., encyklika *Sacerdotii nostri primordia*: AAS 51 (1959), s. 545 a nasl.; PAVOL VI., apoštolský list *Summi Dei verbum*: AAS 55 (1963), s. 979 a nasl. Početné zmienky o kňazskej výchove sú aj v encyklike *Mystici corporis* (1943), *Mediator Dei* (1947), *Evangeliis praecones* (1951), *Sacra virginitas* (1954), *Musicae sacrae disciplina* (1955), *Princeps pastorum* (1959), ako aj v apoštolskej konštitúcii *Sedes sapientiae* (1956) pre rehoľníkov. Pius XII., Ján XXIII. a Pavol VI. často načrtli vzor dobrého pastiera vo svojich príhovoroch k seminaristom a kňazom.

42 O význame životného stavu podľa evanjeliových rád porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, VI. kapitola: AAS 57 (1965), s. 49 - 53; dekrét o primeranej obnove rehoľného života *Perfectae caritatis*: AAS 59 (1966), s. 702 - 712.

43 Porov. PAVOL VI., encyklika *Ecclesiam suam*, 6. augusta 1964: AAS 56 (1964), najmä na s. 635 a nasl. a 640 a nasl.

44 Porov. najmä JÁN XXIII., encyklika *Mater et magistra*, 15. mája 1961: AAS 53 (1961), s. 401 a nasl.

45 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 33: AAS 57 (1965), s. 39.

46 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 17: AAS 57 (1965), s. 20 a nasl.

47 Mnohé pápežské dokumenty upozorňujú na nebezpečenstvo zanedbávania nadprirodzeného cieľa v pastoračnej činnosti a - prinajmenej v praxi - podceňovania nadprirodzených prostriedkov; porov. najmä dokumenty uvedené v pozn. 41.

48 Novšie dokumenty Svätej stolice nástoja na osobitnej starostlivosti o novokňazov. Spomeňme predovšetkým: PIUS XII., motu proprio *Quandoquidem*, 2. apríla 1949: AAS 41 (1949), s. 165 - 167; apoštolská exhortácia *Menti nostrae*, 23. septembra 1950: AAS 42 (1950); apoštolská konštitúcia (pre rehoľníkov) *Sedes sapientiae*, 31. mája 1956, a pripojené *Statuta generalia*; prejav ku kňazom barcelonského konviktu, 14. júna 1957: *Discorsi e radiomessaggi*, XIX, s. 271 - 273; PAVOL VI., prejav ku kňazom Ústavu Giana Mattea Gibertiho Veronskej diecézy, 11. marca 1964: *L'Osservatore Romano*, 13. marca 1964.